

І.В. Ксьонжик, канд. екон. наук, доцент
Миколаївський національний аграрний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МОНІТОРИНГУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ

Постановка проблеми. Зміна ціннісних орієнтацій і мотиваційних чинників сучасного українського суспільства, що відбувалася в останні 5-7 років, привела до повернення управління соціальною сферою, висунула більш високі вимоги до управлінських кадрів і наукового забезпечення їх діяльності. Сьогодні від керівника будь-якого рівня вимагається всебічна оцінка і розробка відповідних заходів комплексного впливу на соціальні процеси, що відбуваються в аграрних підприємствах. Все це зумовлює підвищення відповідальності за управлінські рішення, які приймаються на всіх рівнях, а отже, передбачає володіння об'єктивною і точною інформацією.

Позитивні зміни в розвитку сільських територій можливі лише за умов спрямування соціально-економічної політики сільськогосподарських підприємств на формування відповідних передумов для підвищення якості життя селян за рахунок ефективного виробництва в усіх формах господарювання. Це вимагає знання реальної ситуації в Україні, її регіонах та на підприємствах; вчасного виявлення і достовірної оцінки проблем, які виникають. Тільки володіння об'єктивною інформацією про наслідки соціально-економічного реформування дасть змогу оцінювати його ефективність, розробляти заходи щодо коригування для подальшого вдосконалення. Для досягнення таких цілей необхідна система моніторингу соціально-економічної діяльності суб'єктів аграрного господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вирішення проблем, пов'язаних з дослідженням соціально-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств, зробили такі вітчизняні науковці, як О.А. Грیشнова, Н.П. Гуляєва, І.К. Бондар, Г.В. Ярошенко, Н.І. Єсинова. Разом з тим за наявності достатньої кількості думок і пропозицій невирішеним залишається питання щодо формування національної моделі моніторингу соціальної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Формулювання цілей статті. Метою написання статті стало дослідження системи моніторингу соціально-економічної діяльності суб'єктів аграрного господарювання, визначення цілей її створення; виявлення основних етапів виконання такого моніторингу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Методологія і методика прогнозування діяльності підприємства припускають використання наукових прийомів, експертних опитувань, пошукового і нормативного моделювання. Все це обумовлює проблему створення системи соціологічних підрозділів і аналітичних відділів в аграрних підприємствах, що діють на основі використання єдиних інформаційних технологій. Однією з них може стати моніторинг соціально-економічної діяльності як інформаційне джерело адекватних дій у прогнозному моделюванні.

Моніторинг соціально-економічної діяльності – досить нова форма науково-практичної активності, мета якої полягає в отриманні й обробці упереджувальної інформації про соціально-економічний стан працівників певного сільськогосподарського підприємства і тенденції його розвитку.

Ця мета досягається за допомогою використання деяких груп явищ, параметрів, чинників, що входять у понятійну форму “моніторингові індикатори”, яка формується за критеріями комплексності, інтегративності відображення результуючого стану основних причинних взаємодій в їх кількісних і якісних взаємозв'язках.

Крім того, до основної мети проведення моніторингу соціально-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств необхідно віднести підвищення ефективності трудової діяльності при забезпеченні розвитку працівників, задоволенні їх соціальних потреб; формування позитивних внутрішньо колективних відносин.

Поняття “моніторинг соціально-економічної діяльності” трактується по-різному залежно від різного бачення його сутності: екологічного, економічного, соціального, психологічного. У науковій літературі здійснено перші спроби осмислити методологічні та методичні основи цього способу організації соціальних досліджень.

Однак поки що немає такої наукової праці, яка дала б цілісне уявлення про моніторинг соціально-економічної діяльності, розкрила б специфіку його проведення, пов'язану із соціальним відтворенням диференційованих суб'єктів життєдіяльності. Соціальна сфера сільських територій являє собою складну систему, в якій значною мірою присутні елементи непередбачуваності, невизначеності, пов'язані з кореляційною, варіативною залежністю наслідків від причини, включенням в соціальні взаємодії розумової діяльності індивідів.

Збільшення ступеня вивченості моніторингу соціально-економічної діяльності дозволяє з більшою точністю сформувати групи показників, що утворюють єдиний смисловий ряд і характеризують специфіку соціального відтворення і його динаміку. Це дозволяє отримувати більш точну інформацію про стан об'єкта спостереження, з максимальною точністю оцінювати ймовірність розвитку можливих тенденцій і явищ, в результаті більш ефективно впливати на соціальну сферу з метою підвищення або зниження ймовірності настання певних подій, різних напрямків розвитку.

Моніторинг соціально-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств виступає як особлива інформаційна технологія, яка дозволяє отримувати інформацію про соціальне відтворення населення у розмаїтті взаємодії всіх його компонентів як системи з метою оперативного оцінювання і прогнозу можливих станів і розробку корекційно-попереджувальних заходів управлінського впливу.

У концептуальному плані він відображає процеси і явища, що відбуваються в соціальній сфері, і спрямовується на забезпечення системного підходу до аналізу соціальної безпеки населення. Моніторинг відкриває можливості прогнозування тенденцій розвитку соціальних відносин і процесів у суспільстві, розробки на цій основі науково обґрунтованих програм соціального розвитку, соціального захисту населення та підвищення потенціалу соціальної сфери. Це представляється значущим, оскільки в умовах системної кризи виникає все більша потреба в такій діяльності.

Моніторинг проводиться для одержання оперативної інформації про стан справ, він повинен відповідати на запитання: “Чи правильно реалізується розроблена сільськогосподарським підприємством соціальна програма?”, тому в процесі моніторингу встановлюється, наприклад, чи проведено той або інший захід, скільки працівників отримали соціальний пакет, скільки коштів було витрачено на фінансування цієї програми та ін.

Моніторинг соціально-економічної діяльності забезпечує керівника або власника підприємства необхідною інформацією для: аналізу цієї ситуації; визначення проблем і знаходження шляхів їх вирішення; дотримання плану виконання соціальних програм; прийняття рішень стосовно людських, фінансових і матеріальних ресурсів.

Впроваджуючи на сільськогосподарському підприємстві систему моніторингу соціально-економічної діяльності, необхідно:

- визначити індикатори, за якими можна буде відслідкувати стан діяльності;
- визначити джерела інформації для проведення моніторингу;
- визначити методи збору інформації;

- визначити частоту і графік збору інформації;
- призначити відповідальних за отримання необхідної інформації;
- врахувати в бюджеті витрати, необхідні для проведення моніторингу.

Процес моніторингу соціально-економічної діяльності має не тільки динамічний характер, а й включає ряд етапів. Для цього доцільно використати логічно-функціональну схему послідовності виконання основних етапів такого моніторингу:

1. Соціально-демографічні та міграційні процеси.
2. Зайнятість і ринок праці.
3. Соціально-трудова процеси на підприємствах.
4. Умови й охорона праці.
5. Доходи і рівень життя населення.
6. Соціально-психологічний клімат у трудових колективах.

Моніторинг соціально-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств ґрунтується на вирішенні трьох основних груп завдань: методичних, наукових та інформаційних. Методичні завдання моніторингу – це розробка наукових основ, структури і системи показників моніторингу, методів побудови вибірки та інструментарію, що дають змогу отримувати надійні результати дослідження. Наукові завдання являють собою відслідковування і аналіз конкретних зрушень в соціально-економічній сфері сільських територій (вивчення трудових відносин, рівня та якості життя населення, оцінок, установок і поведінки людей, змін у соціальній структурі суспільства, розробка прогнозів). Інформаційні завдання – це забезпечення достовірною, науковою, об'єктивною інформацією, споживачами якої має стати широке коло науковців і керівників усіх рівнів. Соціально-економічні процеси протікають в двох площинах: у сфері виробництва та в середовищі проживання людини. Відповідно, об'єктом дослідження соціально-економічного моніторингу мають стати, по-перше, сільськогосподарські підприємства, де працюють селяни, по-друге, сільські території, де проживають такі працівники і розташовані підприємства. Всі параметри соціально-економічної сфери можливо всебічно оцінити тільки використовуючи комплексний підхід, коли за об'єкт дослідження беруться не тільки окремі сільськогосподарські підприємства, але і села, райони, області, країна в цілому.

Необхідно зазначити, що проведення сільськогосподарськими підприємствами моніторингу своєї соціально-економічної діяльності повинно сприяти вирішенню таких локальних проблем:

1. Удосконалення системи управління підприємством, підвищення обґрунтованості прийняття управлінських рішень — вивчення соціальних процесів, що впливають на ефективність управління (розмежування

управлінських функцій, стиль і методи керівництва, ступінь участі рядових виконавців у прийнятті рішень, визначення меж відповідальності та ін.).

2. Підвищення рівня стабільності трудового колективу, формування єдиної трудової моралі на основі вивчення чинників і масштабів конфліктів, формальних і неформальних взаємозв'язків, проблем лідерства, з'ясування й усунення причин надлишкової плинності кадрів.

3. Розвиток системи адаптації нових працівників на підприємстві, а також працівників до інновацій.

4. Підвищення трудової активності працівників на основі аналізу процесів формування трудової мотивації, чинників, що її визначають, оцінки дієвості існуючих рекомендацій з розробки нових систем стимулювання.

5. Вивчення змісту, умов праці і розробка заходів для їх удосконалення, гуманізації трудової діяльності. Виявлення чинників, що сприяють підвищенню задоволеності працею, розробка рекомендацій із планування трудової кар'єри.

6. Підвищення якості життя працівників, у тому числі за рахунок кращого задоволення їх потреб, розвитку соціально-побутової сфери. Розробка соціальних програм, програм соціальної підтримки працівників, планів соціального розвитку сільськогосподарського підприємства.

Висновки. Основними напрямками моніторингу соціально-економічної сфери є ключові побутові проблеми працівників сільськогосподарських підприємств, які є актуальними на сучасному етапі розвитку ринкових відносин в Україні. Серед них, передусім, слід виділити такі: соціально-демографічні та міграційні процеси; зайнятість, ринок праці, безробіття; соціально-трудова процеси на сільськогосподарських підприємствах; умови та охорона праці; доходи і рівень життя населення; соціально-психологічний клімат у трудових колективах; задоволеність соціально-трудовами відносинами. Ці основні напрямки визначаються соціальною політикою, яка проводиться на державному рівні.

Проведення моніторингу соціально-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств дає змогу оцінити повноту й ефективність реалізації законодавчих актів з питань соціально-трудова політики, сприяти прийняттю оптимальних рішень на різних рівнях управління.

Бібліографічний список: 1. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудова відносин: [підручник] / О.А. Грішнова. – К.: Знання, 2004. – 535 с. 2. Гуляева Н.П. Мониторинг социальных процессов. – [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://samlib.ru/n/natalxja_p_g/. 3.

Моніторинг соціальних процесів в Україні / за ред. І.К. Бондар, Г.В. Ярошенко, В.І. Науменко, Н.А. Соколенко. – К.: Знання, 2009. – 260 с. 4. Есинова Н.И. Экономика труда и социально-трудовые отношения: [учеб. пособие] / Н.И. Есинова. – К.: Кондор, 2003. – 462 с. 5. Галіцин В.К. Моделі та технології систем моніторингу в економіці: автореф. дис.... д-ра екон. наук: спец. 08.03.02 / В.К. Галіцин. – К.: Київ. нац. екон. ун-т, 2001. – 31 с.

Ксєнжик И.В. Теоретические основы мониторинга социально-экономической деятельности субъектов аграрного ведения хозяйства. Исследована система мониторинга социальной деятельности субъектов аграрного хозяйствования, определены цели ее создания; выявлены основные этапы выполнения такого мониторинга.

Ksenzhik I. Theoretical bases of monitoring of socio-economic activity of subjects of agrarian menage. A system of monitoring social activity of the agricultural economy, the purposes of its creation, identified milestones of such monitoring.